

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami

Školní poradenství

Mgr. Alice Vašáková

O čem dnes bude řeč

- O kontextu-proč téma žáků se SVP?
- O legislativě, která se vztahuje k žákům se SVP
- O jednotlivých kategoriích žáků se SVP
- O projevech postižení ve škole (i jinde)
- O diagnostice
- O speciálních vzdělávacích potřebách
- O tom jak si s nimi ve škole umíme (?) poradit

Kontext dnešního tématu

- Školní poradenství (a celý propojený poradenský systém) je vytvořen především kolem dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami
- Systém podporuje tyto děti, jejich rodiče a jejich učitele
- Stále ale pamatujeme na to, že některé z činností, které vykonávají poradenští pracovníci ve škole, s těmito dětmi přímo nesouvisí (např. práce s klimatem třídy, kariérové poradenství...)

Vnější rámec systému-legislativa

Oblast péče o žáky se SVP ošetřují:

Školský zákon v paragrafu 16:

- specifikuje, kdo je žákem se speciálními vzdělávacími potřebami
- pojmenovává kategorie zdravotní postižení, zdravotní znevýhodnění, sociální znevýhodnění
- určuje, kdo zjišťuje speciální vzdělávací potřeby žáků
- vymezuje PRÁVO žáků se SVP na vzdělávání, jehož obsah, metody a formy odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem

- dává právo na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní
- také právo na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení
- stanovuje podmínky pro přijímání ke vzdělávání a k jeho ukončování tak, aby odpovídaly potřebám žáků
- říká, že při hodnocení žáků a studentů se SVP se přihlíží k povaze postižení nebo znevýhodnění
- dává řediteli školy možnost prodloužit žákům se zdravotním postižením délku středního nebo vyššího odborného vzdělávání

- určuje, že děti, žáci a studenti se SVP mají právo užívat speciální učebnice a didaktické pomůcky poskytované školou
- umožňuje pro žáky se zdravotním postižením zřizovat školy, třídy, oddělení, studijní skupiny s upraveným vzdělávacím programem
- stanovuje, že ředitel může ve třídě zřídit funkci asistenta pedagoga

Školský zákon v paragrafu 17:

- ošetřuje vzdělávání nadaných žáků a studentů

Školský zákon v paragrafu 18:

- ošetřuje pro žáky a studenty se SVP možnost pracovat podle Individuálního vzdělávacího plánu

Prováděcí předpisy-vyhlášky

Vyhláška č. 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (novelizace na 147/2011)

- Vzdělávání prostřednictvím vyrovnávacích a podpůrných opatření
- Vymezuje kategorie žáků se zdravotním postižením
- Popisuje zásady, cíle, formy a organizaci speciálního vzdělávání
- Konkretizuje podobu IVP

- Rámuje vzdělávání mimořádně nadaných
- Vymezuje podmínky pro zřízení funkce asistenta pedagoga
- Velmi přesně popisuje, kteří žáci se mohou vzdělávat ve školách speciálních a s upraveným vzdělávacím programem a za jakých podmínek
- V novelizaci rozpracovává kategorii žáků se sociálním znevýhodněním
- Upravuje tzv. diagnostické pobyty

Prováděcí předpisy-vyhlášky

- Vyhláška č. 72/2005 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, novelizace na 116/2011
- Vymezuje, komu jsou poskytovány poradenské služby
- Vyjmenovává standartní (= bezplatné) poradenské služby
- Vymezuje obsah a účel poradenských služeb a podmínky jejich poskytování
- Popisuje, které subjekty mohou poskytovat poradenské služby žákům se SVP a jak spolupracují s dalšími odborníky

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami

Co říká o těchto žácích školský zákon?

- Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.
- Zdravotním postižením je...mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči , souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.
- Zdravotním znevýhodněním je...zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.

Sociálním znevýhodněním je...

- Rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy
- Nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova
- Postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území ČR

Mimořádně nadaným žákem je...

takový jedinec, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech.

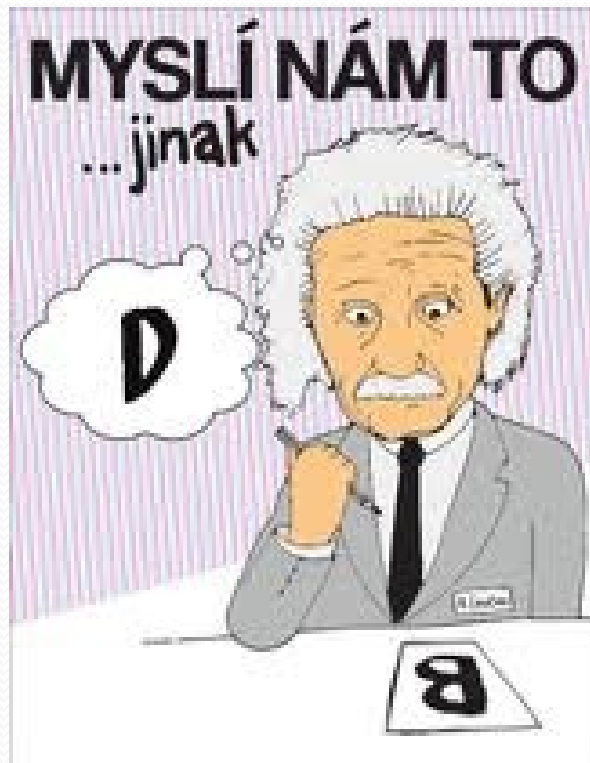
Charakteristika žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Skupinová práce

- Společně zopakujeme-pojmenujeme jednotlivé skupiny žáků se SVP
- Ve skupinách zpracujete informace o jedné ze skupin, pracujte ve třech krocích:
 - Co už o těchto dětech víme
 - Co si myslíme (říká se to...asi to bude tak...)
 - Co se potřebujeme dozvědět

Do tohoto schématu pak budete zapracovávat nové informace, se kterými budeme dále pracovat

Poruchy učení

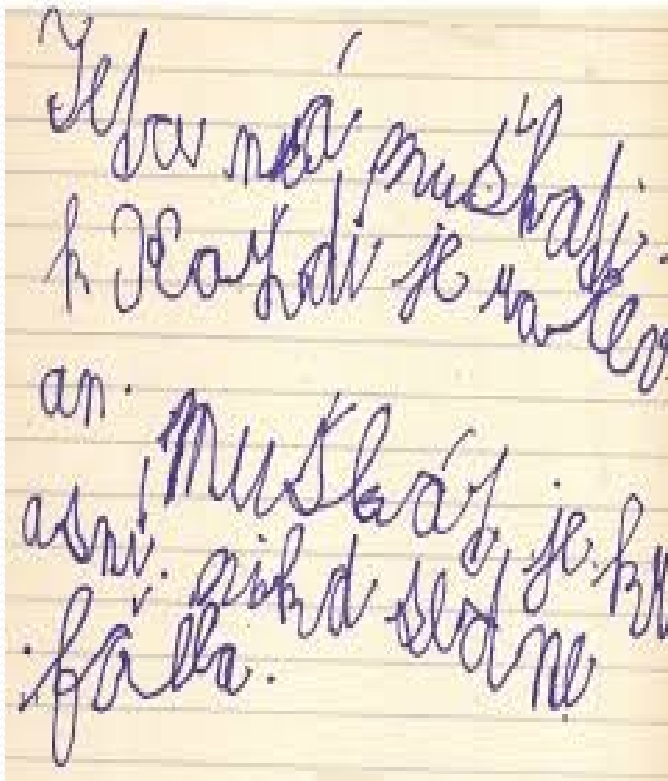
- Správný název: specifické vývojové poruchy učení
- Nejčastější jsou
 - Dyslexie
 - Dysortografie
 - Dysgrafie
- Procento v populaci-oficiální a neoficiální, rozmezí 2-20%
- Co o nich víme?

Základní informace

- Obvykle se popisují jako „neschopnost“ zvládnout čtení, psaní, počítání běžnými metodami na úrovni, která je očekávatelná vzhledem k intelektu, motivaci, podnětnosti prostředí. Projevují se specifickými obtížemi v dané oblasti
- Příčina vzniku je nejasná, pravděpodobně se jedná o kombinaci faktorů (dědičnost, pre a perinatální komplikace, specifické změny ve fungování nervového systému)
- Nejde jen o prostou neschopnost naučit se číst, psát a počítat (intelekt, zanedbanost, lenost)

- Podkladem poruch učení bývá zejména oslabení percepce (zrakové, sluchové), motoriky, problematická lateralita apod.
- Proto se děti s rizikem rozvoje SPU dají teoreticky identifikovat již v předškolním věku
- Poruchy učení se často kombinují s jinými obtížemi (poruchy pozornosti, řeči) a projevují se i mimo samotné čtení, psaní a počítání (sebeorganizace, práceschopnost, časoprostorová orientace...)
- Největším rizikem je (mimo ta výuková) stálepřítomný pocit selhávání, pokles motivace a nízké sebehodnocení

Jak je?

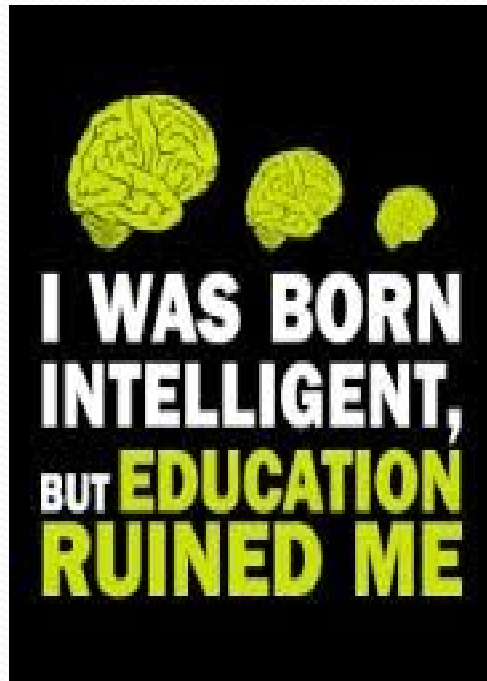

- Pojďme si napsat diktát jako dysortografik
- zaměňujeme tvarově podobná písmena
M – N A – O R – Z
- před každým i-y poctivě odůvodňujeme, co a proč ve slově napíšeme
- A ještě pár vět jako dysgrafik

Krátký vhled do diagnostiky

- Ve školském poradenském zařízení se zaměřujeme na:
Pečlivý popis aktuálních obtíží ve škole i doma
Anamnezu osobní i rodinnou
Vyšetření intelektu
Vyšetření percepčních funkcí, motoriky, řeči, laterality
Vyšetření čtení a psaní
Sledujeme další související projevy-pozornost, práceschopnost, aktivizaci, motivaci...
- Z vyšetření vzejde informace pro zákonné zástupce, ti ji předávají ve škole (zpráva z vyšetření)

Co s tím ve škole

- Co potřebuje žák s poruchami učení ve škole?
 - V oblasti výukové
 - V oblasti vztahové
 - Jak to udělat, aby nepřestal mít chuť pracovat?

Jak se žáky systémově pracovat

- Respekt osobního tempa (porucha brzdí, pokud má žák vyrovnávat hendikep, pracuje se mu obtížněji)
- Omezený rozsah úkolů (dle potřeby-smyslem je prokázat znalost nebo procvičit látku)
- Přizpůsobení formy práce žákovi (respektovat jeho omezení-ulevovat tam, kde je to smysluplné)
- Dopomoc při zadávání úkolů (dopomoc prvního kroku)
- Změny v kriteriích hodnocení, uzpůsobení podmínek pro hodnocení (dle povahy poruchy)
- Práce s chybou (chyba jako příležitost)
- Reedukace a doučování
- Pomůcky (individualizované)

Poruchy chování

- Typický příklad poruchy, na které se odborníci neshodnou 😊
- Rozlišujeme dva základní typy: poruchy pozornosti ADD/ADHD a samotné poruchy chování
- Procento dětí v populaci stoupá...
- Dráždivé děti, které dráždí své učitele (a často i své rodiče)

Základní informace o ADD/ADHD

- Příčiny obdobné jako u poruch učení
- Obtíže se projeví již v raném věku (dráždivost, poruchy biorytmu, obtíže s příjmem potravy)
- Děti jsou výrazně citlivé (nízký práh vzrušivosti, silné impulzivní reakce)
- **Narušená pozornost** v mnoha kvalitách
- Přebíhání, neschopnost vydržet u jedné aktivity
- Dezorganizovaná, **neregulovaná nadměrná aktivita**
- **Impulzivita** v projevech
- Problémy v sociálním kontaktu (odbržděnost, problémy s respektem k ostatním)

- Časté jsou i problémy v kontaktu s vrstevníky (konflikty v důsledku impulzivity a nízké seberegulace)
- Častá je kombinace s poruchami učení
- Děti s poruchou pozornosti „nemohou odpočívat“, mozková aktivita je dezorganizovaná
- S poruchou pozornosti se pojí mnoho dalších obtíží, které dětem znepříjemňují život ve všech prostředích (např. problémy s jakýmikoliv změnami, strachy, specifické fobie mnohé další)
- Dítě s poruchou pozornosti lze odlišit od dítěte nevychovaného hlavně podle problémů v oblasti práceschopnosti!!!

Jak je?

- Opravíme si napsaný diktát-předejte si ho se sousedem/sousedkou
- Pustťe si do sluchátek nebo potichu hudbu nebo film
- Opravte diktát-chyby v záměnách dejte do kroužku, chyby v i-y opravte klasicky, ty ostatní podtrhněte
- V průběhu opravy na papír запиšte alespoň 5 postřehů o lidech kolem
- Co s tím ve škole???

Jak pracovat se žáky s ADD/ADHD

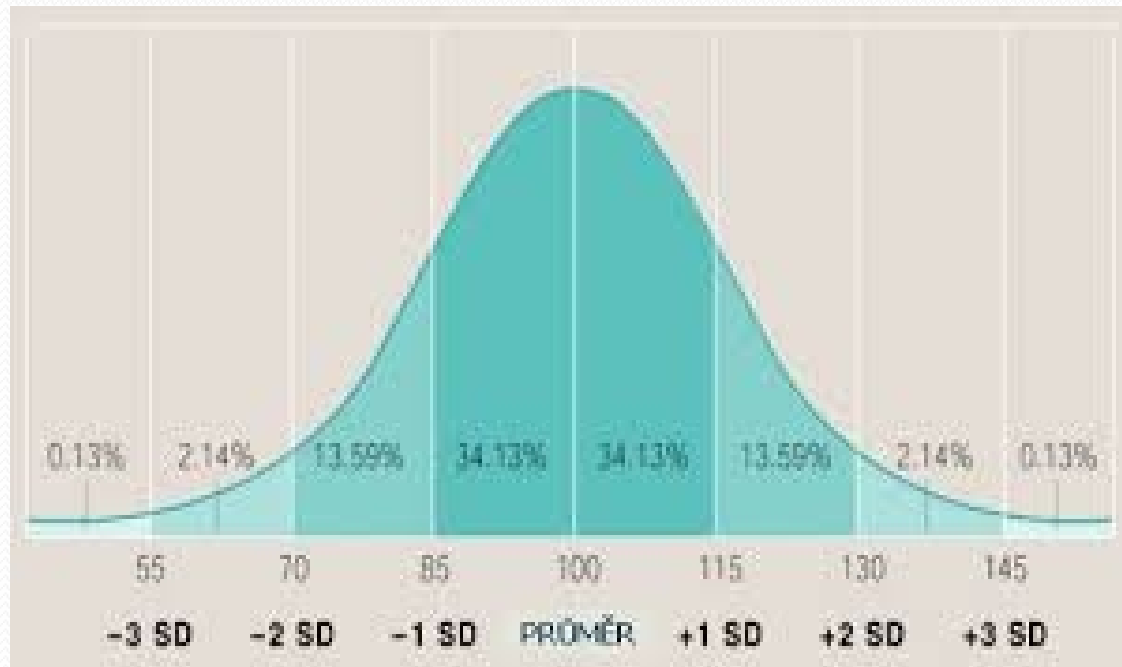
- Respekt k výkonnostním výkyvům a kolísání pozornosti (dáno fungováním NS-vůlí neovlivnitelné)
- Zkrácený rozsah úkolů (v závislosti na kolísání pozornosti a její výdrž)
- Tolerance impulzivity v chování (odlišit, kdy má smysl zasahovat)
- Strukturace vyuč. hodiny (děti s ADD/ADHD obvykle neumí dobře reagovat na změny)
- Prohloubená komunikace (o úkolech i chování)
- Průběžná zpětná vazba (okamžitá reakce je jediná efektivní)
- Klasifikace chování (promyslet a sjednotit !!!)

Lehké mentální postižení

- Výskyt v populaci kolem 3%, IQ 50-69
- V současné době se stále více těchto dětí vzdělává v běžných ZŠ, pracují podle upraveného vzdělávacího programu
- Nejedná se jen o postižení v oblasti intelektu

Jak je to s nadáním v populaci

Základní informace o LMP

- „Vývojová duševní porucha se sníženou inteligencí demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální a postnatální etiologií“ (Valenta a Müller, 2003)
- Jde tedy o postižení ve všech složkách osobnosti
- Jde o trvalý stav, který je vrozený nebo získaný (do 2 let života)

Děti s LMP ve škole

- Problémy při zvládnání školních nároků (rozsah i tempo)
- Základní cíle: rozvoj schopností a kompenzace nedostatků
- Obtíže se objevují v oblasti vnímání, myšlení, paměti, pozornosti
- Vzdělávací proces a adaptaci komplikují také obtíže v oblasti sociální a emoční (nezralost, neadekvátní reakce, nízká sebekontrola, snadná ovlivnitelnost)
- LMP se často pojí s jinými obtížemi (poruchy učení, PAS, poruchy chování...)
- Vzdělávání dětí s LMP je realizováno dle upraveného školního vzdělávacího programu (všechny školy si vytvářejí svůj vlastní program pro tyto žáky)

Jak se žáky pracovat

- Respekt k reálným možnostem (přijmout daná omezení+pracovat se zónou proximálního vývoje)
- Pravidelná pedagogická diagnostika
- Změny v organizaci vyučování-využít všech možností pro maximální efekt
- Odlišné „osnovy“- dopomoc a inspirace ve ŠPZ, nutno konzultovat
- Sledování klimatu třídy, respekt k potřebám všech
- Odlišné hodnocení a klasifikace
- Práce s motivací-fungují spíše „materiální“ odměny

Poruchy autistického spektra

- V běžných školách nejčastěji děti s Aspergerovým syndromem-takzvaně vysoce funkční autisté
- Zdá se, že počet diagnostikovaných dětí v populaci již několik let plynule roste...čím to je?
- Autismus je nazýván „sociální dyslexií“

Základní informace o PAS

- Pervazivní poruchy=prostupují, ovlivňují celou osobnost
- Příznaky jsou rozloženy do tří skupin:
 1. **Kvalitativní narušení sociální interakce**
(nepřiměřené hodnocení společenských a emočních situací, dítě neodpovídá na emoce, nerozumí soc. kontextu, má problém s vnímáním a porozuměním sociálním signálům, chybí reciprocita)
 2. **Kvantitativní narušení soc. komunikace**
(nedostatečné sociální užití řeči, i když slovní zásoba může být dobrá.

Porucha imaginace v myšlení i hře, narušená reciprocita v konverzaci, chybí tvořivost a fantazie v myšlení, bez emočních reakcí na blízkost druhých, ochuzená gesta, mimika...)

3. Omezené, opakující se stereotypní způsoby chování, zájmy a aktivity (rigidita a rutinní chování, rituály, stereotypní zájmy, pohybové stereotypy, odpor ke změnám)

Další projevy: strachy, fobie, poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, vztek a agrese v nepohodě, při narušení rituálů, při změnách...

Aspergerův syndrom (vysoce funkční autismus)

- U dětí s AS není zásadně narušen vývoj řeči, slovní zásoba může být velmi dobrá
- Intelekt těchto dětí je průměrný (často i nadprůměrný v některých složkách)
- Nebývá narušen kognitivní vývoj (a tím ani obecná „schopnost učit se“)
- Převažují spíše obtíže v oblasti sociální (neporozumění obvyklým pravidlům, problémy v orientaci v běžných soc. situacích...) a komunikační (omezená schopnost „číst“ neverbální signály a adekvátně reagovat)

Některé zvláštnosti dětí s AS

- Obtíže s porozuměním-osvojením sociálních pravidel
- „sebestřednost“ ve smyslu změněné potřeby začlenění do skupiny (nízká míra konformity, uspokojování vlastních potřeb)
- Obtížné hledání přátel mezi vrstevníky
- Atypický vývoj řeči (mechanická, „okopírovaná“ řeč), projev často není v souladu s kontextem
- Děti většinou zpracovávají lépe vizuální (stálé) informace než slova

Jak se žáky pracovat

- Nároky na přijetí odlišností žáka, „víra v diagnózu“
- Přijmout neobvyklý sociální kontakt-naše potřeba vztahu, porozumění, reciprocita
- Připravit se na obtíže v komunikaci-odlišnosti zejména v oblasti neverbální K, vyjasňování významů a konotací
- Přijmout neobvyklé projevy chování-rituály
- Strukturování výukové situace, klíčový je pocit bezpečí, nutnost si se žákem mnoho věcí dojednávat (abychom jim rozuměli stejně)
- Respekt kognitivního stylu (příp. dopomoc s jeho hledáním)
- Vizualizace, alternativní komunikační systém
- Sledování klimatu třídy (respekt a vyvážená zpětná vazba)

Žáci se sociálním znevýhodněním

- Problematická „diagnostika“ – riziko neetického přístupu (jak identifikovat rodiny s nízkou sociokulturní úrovní a nevystavit se riziku etickému i osobnímu)
- Možností je spolupráce s OSPOD (případové konference, konzultace)
- Dobře funguje spolupráce s neziskovými organizacemi
- Role školy v životě těchto dětí může být klíčová (jiný model, nácvik společensky žádoucích způsobů chování, vstřebání kulturního kontextu, přirozený systém pravidel...)

Jak se žáky pracovat

- Pozornost spolupráci s rodinou, kde často hrozí riziko menší podpory ze strany rodičů (nemohou nebo nechtějí?)
- Riziko celkové nezralosti nebo nepřipravenosti dítěte (důsledek vývoje v méně podnětném nebo zcela jiném sociokulturním prostředí)
- Motivační systém, který skutečně motivuje, respekt k aktuálním možnostem žáka
- Nutná dlouhodobá intenzivní dopomoc školy (možnosti asistenta, neziskové organizace, OSPOD)
- Sledování klimatu třídy

Mimořádně nadaný žák

- Zpět ke Gaussově křivce-nadaných dětí je méně než se říká, mnohé z nich jsou „jen“ vycvičené (což se časem pozná)
- Mimořádné nadání může být pro praktický život stejným problémem, jako nadání nízké...

Žáci mimořádně nadaní

- Nadání různého typu (sportovní, umělecké, kognitivní)
- Vývoj těchto dětí bývá často dysharmonický, nevyvážený. Může se objevit nezralost nebo deficit v oblasti sociální a emoční
- MN je často překryto jinými obtížemi, mluvíme pak o „dvojí výjimečnosti“
- Dítě s MN: zvědavost, paměť, pozornost, představivost, schopnost učit se rychle nové věci, pohled od povrchu věci k její podstatě.
- Co potřebují ve škole?

Jak se žáky pracovat

- Respekt k osobnostním zvláštnostem, důležitost vyvážené zpětné vazby
- Riziko vývojových dysharmonií (kognitivní x sociální, emoční vývoj)- nepočítat s celkovou vyzrálostí a vyrovnanými výkony
- Základní postupy: obohacování, prohlubování učiva
- Možnost akceleraace-přeskakování ročníků (i v jedn. předmětech)
- Průběžné ověřování znalostí, pedagog. diagnostika
- Pozor na riziko přetěžování a protěžování
- Sledování klimatu třídy

Tělesné, zrakové, sluchové postižení

- Jedná se většinou o vrozené vady
- Kvalitní systém rané diagnostiky a péče (v posledních letech destruovaný)
- Většina těchto dětí se vzdělává ve speciálních školách, často internátních
- U některých dětí je toto postižení kombinováno s jiným (zejména s MR a poruchami chování)
- Pokud je dítě vzděláváno v běžné ZŠ, jde za ním podpora odborníků ze speciálních pedagogických center

Žáci s NKS (narušená komunikační schopnost)

- Dyslalie (vadná výslovnost jedné nebo více hlásek)
- Vývojová dysfázie (specificky narušený vývoj řeči-
snížená schopnost nebo až neschopnost komunikovat)
- Mutismus (získaná, psychogenní nemluvnost)
- Balbuties (kóktavost)
- Tumultus sermonis (breptavost-narušení plynulosti
řeči)

- Jak s dětmi s NKS pracovat ve škole?

Žáci se zdravotním znevýhodněním-oslabením

- Často opomíjená kategorie dětí, jejichž obtíže nemusí být vůbec učitelům známy
- Zdravotní problémy dlouhodobého charakteru „napříč diagnózami“ – např. poruchy imunity, astma, diabetes, psychiatrické poruchy, epilepsie apod.
- Společným znakem je vliv na školní výkon a potřeba úpravy podmínek pro vzdělávání
- U mnoha dětí se zdravotním znevýhodněním se při hledání optimálního přístupu a podmínek pohybujeme na velmi citlivé etické hranici

Shrnutí a zarámování

Zdroje

- Pokorná, V.: Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování. Praha: Portál 2001
- Bendová, P., Zikal, P.: Dítě s mentálním postižením ve škole. Praha: Grada Publishing 2011
- Bendová, P.: Dítě s narušenou komunikační schopností ve škole. Praha: Grada Publishing 2011
- Zdroj obrázků: Google